

Problem prawa naturalnego i prawa zwyczajowego jako źródeł prawa RP

Konstytucja przyjmuje zamknięty katalog źródeł prawa. Należy jednak też zwrócić uwagę na źródła prawa, które często uznaje się jedynie za elementy prawa konstytucyjnego. Są to: prawo naturalne i prawo zwyczajowe.

Prawo naturalne

Nie ma jednej, powszechnie przyjętej definicji prawa natury [B. Banaszak, Prawo konstytucyjne..., op. cit., s. 163.]. Większość przedstawicieli nauki prawa nie traktuje go zresztą, jako katalogu norm, ale raczej jako zbiór zasad, sposób myślenia, uzasadnienia pewnych działań lub wyników wykładni prawa pozytywnego. Różnie ujmuje się też prawo naturalne. Oprócz jego religijnych uzasadnień widzących jego źródło w woli Boga, występują też laickie dopatrujące się podstawy dla zasad prawa natury w racjonalnie rozpoznanych regułach (istocie, naturze) funkcjonowania przyrody, społeczeństwa bądź człowieka (np. antropologiczne lub psychologiczne teorie prawa natury). Problematyką tym szczegółowo zajmuje się historia doktryn politycznych i prawnych oraz teoria prawa.

W kwestii miejsca prawa naturalnego w systemie prawa wykształciły się, najogólniej rzecz biorąc, dwa stanowiska:

1. Stanowisko głoszące nadrzędność prawa naturalnego nad konstytucją. Niektórzy autorzy uważają, że zasady prawa naturalnego stanowią dośrodek pokoleń, są *lex in corda scripta* i określają treść każdej konstytucji, determinują każdą jej zmianę. Stanowią one zabezpieczenie przed zniewoleniem jednostki przez państwo. Ustrojodawca nie tyle ustanawia je w konstytucji, co uznaje, zapisuje. Istnieją one zanim ustrojodawca przystąpi do prac nad konstytucją i musi je mieć

na uwadze przez cały czas. Normy i zasady prawa naturalnego mają w tym ujęciu treść zmienną w tym sensie, że starają się pogodzić niezmiennie wartości z bieżącymi potrzebami życia społecznego. Służą one ocenie istniejących konstytucji i systemów prawnych, u których podstaw leży konstytucja, wprowadzając zewnętrzny wobec nich punkt odniesienia. Należy przy tym podkreślić, że normy prawa naturalnego nie stanowią jakiegoś jednego, spójnego systemu, a wręcz przeciwnie, można ustalić różne ich katalogi w zależności od przyjętych kryteriów. Ku stanowisku uznającemu nadrzędność prawa naturalnego wydają się przychylić niektóre konstytucje.

1. Stanowisko odrzucające nadrzędność prawa naturalnego nad konstytucją. Stanowisko to przeważa wśród przedstawicieli nauk prawnych, a także w praktyce ustrojowej demokratycznych państw prawa, o czym przekonuje choćby orzecznictwo ich sądów konstytucyjnych. Prawo naturalne w tym ujęciu nie stanowi kryteriów oceny konstytucji i nie wyznacza granic jej zmian.

Przeciwnicy nadrzędności prawa naturalnego nad konstytucją słusznie nie odrzucają jednak w ogóle jego jako źródła prawa i podnoszą, że „krytyczna ocena prawa z punktu widzenia elementów *iuris* – jeżeli nie można uwzględnić ich w procesie wykładni i stosowania prawa (...) – uzasadniać może zasadniczo tylko zmianę ustaw.

Konstytucja RP nie zawiera wprost wzmianki o prawie naturalnym, ani tym bardziej nie określa jego miejsca w polskim porządku prawnym. Nie oznacza to jednak, że z jej postanowień nie można wyprowadzić żadnych wniosków w tym zakresie.

Niewątpliwie odwołaniem do prawa naturalnego jest dwukrotne wskazanie przez Konstytucję na godność człowieka, właśnie w aspekcie prawno-naturalnym. W końcowych słowach wstępu Konstytucja zawiera wezwanie ustrojodawcy do wszystkich, którzy będą ją stosować „aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka, jego prawa do wolności i

obowiązku solidarności z innymi, a poszanowanie tych zasad mieli za niewzruszoną podstawę Rzeczypospolitej Polskiej". W art. 30 Konstytucja stanowi natomiast: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych". Upoważnia to do stwierdzenia, że prawo naturalne zostało jednak uznane przez Konstytucję za źródło prawa, ale o randze podkonstytucyjnej. Jego zasady mają być uwzględniane w trakcie stosowania postanowień konstytucyjnych i w trakcie ich wykładni. Zawierają one także konkretne, skierowane do ustawodawcy nakazy i zakazy. Stąd też uznać je należy za możliwe kryterium dla badania konstytucyjności ustaw, przy czym działają tu one nie samoistnie, ale w powiązaniu z normą konstytucyjną odwołującą się do nich. Takie traktowanie prawa naturalnego występuje zresztą w niektórych państwach demokratycznych (np. w Niemczech).

Prawo zwyczajowe

Prawo zwyczajowe jest różnie definiowane w nauce prawa. Najczęściej jest jako zespół norm postępowania stosowany regularnie przez dłuższy czas, przez odpowiednio duży krąg podmiotów stosunków prawnych, przekonanych, że normy te obowiązują jako normy prawne danego systemu prawa. Treść tak ujętego pojęcia prawa zwyczajowego nic pokrywa się z treścią zwyczaju konstytucyjnego. Jest ona również inna od zwyczajów prawnych – tzn. utrwalonych nawyków dotyczących sposobu korzystania przez różne podmioty z przyznanych im praw i kompetencji.

Normy prawa zwyczajowego są źródłem prawa konstytucyjnego, gdy dotyczą materii uregulowanych przez tę gałąź prawa. Odgrywają one w praktyce dość duże znaczenie w krajach, w których występują systemy *common law*, a daleko mniejszą w Europie kontynentalnej (a więc także i w Polsce), gdzie pierwszorzędą rolę odgrywa prawo stanowione. Przyjęcie koncepcji prawa stanowionego nic oznacza jednak wykluczenia innych faktów

prawotwórczych (np. norm zwyczajowych, zasad moralnych, precedensowych wyroków sądowych). Normy prawa zwyczajowego mogą zostać uznane przez prawo stanowione za formalne źródło prawa.

Normy prawa zwyczajowego mają wtedy w hierarchii rangę wynikającą z rangi aktu, który je uznaje. Normy prawa zwyczajowego mogą też zostać włączone do systemu prawa obowiązującego na skutek ich uznania przez organ państwa. Wówczas ich ranga w systemie prawa zależy od miejsca w systemie organów państwowych organu je uznającego. Przykładem jest zasada dyskontynuacji prac parlamentu związana z upływem jego kadencji. Mimo, że formalnie nie jest wyrażona w żadnej normie prawnej, to Sejm i Senat uznały ją za obowiązującą.

Jeśli szukają Państwo pomocy w napisaniu własnej pracy - potrzebują Państwo fachowych konsultacji to polecamy stronę [pisanie prac](#) - profesjonalna pomoc w pisaniu prac w granicach prawa.